

تحلیل مولفه‌های تاثیرگذار بر «دعا برای ظهور حضرت حجت» از

منظر آیت‌الله بهجت^ع

علی ربانی فروتنقه^۱

چکیده

از منظر آیت‌الله بهجت^ع، مهم‌ترین، عمومی‌ترین و محبوب‌ترین دعا، «دعا برای ظهور» است. بر اساس دیدگاه ایشان، دعا برای تعجیل فرج در پدیده ظهور با لحاظ شرایط موثر است. میزان این تاثیرگذاری به گونه‌ای است که «می‌توان با دعا، ظهور را جلو انداخت». برای نتیجه بخش بودن دعا، باید شرایط دعا و موانع استجاب آن در نظر گرفته شود؛ از این رو مولفه‌هایی هستند که بر اصل دعا کردن اثرگذار هستند و در متون دینی به آنها پرداخته شده است. اما جای این سوال وجود دارد که چه مولفه‌هایی بر دعا با رویکرد خاص یعنی «دعای برای ظهور» اثرگذار هستند؟ و از منظر آیت‌الله بهجت^ع این موارد کدامند؟ در این نوشتار این مولفه‌ها از کلام ایشان کشف شده است و با تقسیم به افزایشده تاثیر و کاهشده اثر، به آنها اشاره می‌شود. با روش کتابخانه‌ای در مرحله اول نظرات ایشان در این خصوص جمع آوری شده است. مولفه‌هایی مانند: «تکلیف مداری»، «توبه و استغفار» و «اخلاص و صدق نیت» از موارد افزایشده تاثیر و مولفه‌هایی مثل: «گناه»، «قساوت قلب» و «دوستی با دشمنان دین» از موارد کاهشده تاثیر هستند. عمده کار علمی که این پژوهش را از سایر پژوهش‌ها ممتاز کرده است، تحلیل کلام آیت‌الله بهجت^ع در این خصوص است.

عبارات کلیدی: آیت‌الله بهجت^ع، دعا برای ظهور، انجام واجبات، ترک محرمات، توجه به امام

مقدمه:

آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه یکی از بزرگان دین است که در بین اقشار مختلف جامعه جایگاه معنوی ویژه‌ای دارد. تقوا و پرهیزگاری ایشان در کنار علم و مرجعیت علمی، عامل عمده توجه قلوب مومنین به آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه است. حضرت امام خمینی در مورد ایشان می‌فرماید: «جناب آقای بهجت دارای مقامات معنوی بسیار ممتازی است ...»^۱ از منظر آیت‌الله بهاء‌الدینی «ایشان ثروتمندترین مرد دنیا - از نظر معنوی - هستند.»^۲

در بین توصیه‌های آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه سفارش به «دعا کردن» شیوع دارد. دعا به عنوان یک عنصر کلیدی در تعالی و رشد معنوی انسان اثر بخش بوده و در کلام ایشان از واژگان پر تکرار به شمار می‌آید و در رتبه سفارش به نماز قرار دارد. واژگان نماز و دعا با عباراتی مثل «دوران غیبت» و یا «زمان ظهور» که به امام زمان عجل‌الله‌تعالیه اختصاص دارد هم‌آوردی ندارد و قابل مقایسه نیست. حجم دو برابری داشتن واژگان مربوط به حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالیه در کلمات و گفتار ایشان از توجه ایشان به وظایف دوران غیبت و تلاش برای تحقق ظهور حضرت حکایت دارد.

تلقی ناصوابی که در مورد شخصیت آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه وجود دارد این است که ایشان را فردی گوشه‌گیر و منزوی از جامعه و مسائل اجتماعی می‌دانند در حالی که گفتار و توصیه‌های ایشان این تلقی را باطل کرده و نشان می‌دهد؛ دو توصیه «توجه به امام حئی» و «در پی اصلاح جامعه بودن» که بارزترین مصداق اجتماعی بودن است، در کلام ایشان موج می‌زند و با منزوی بودن قابل جمع نیست. علاوه بر گفتار و کلمات، تلاش برای زنده نگه داشتن یاد حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالیه سیره عملی ایشان بوده است. تاثیر گذاری بر جامعه شیعه و جهت دهی افکار عمومی به حضرت حجت سیره عملی ایشان بوده و بر جامعیت نگاه اجتماعی ایشان دلالت دارد.

مرکز تنظیم و نشر آثار آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه کتاب ارزشمند «حضرت حجت» را گردآوری نموده است که مجموعه بیانات و اشارات ایشان پیرامون حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالیه است و در این زمینه کار

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۳۱.

۲. همان.

ارزشمندی را به جامعه علمی ارائه کرده است. این کتاب، کمک شایانی به تغییر نگرش و تلقی‌های ناصواب از آیت‌الله بهجت رحمته‌الله دارد و برای بررسی دیدگاه ایشان نسبت به حضرت حجت رحمته‌الله کتاب منبع شمرده می‌شود. کلید واژه «دعای فرج» بیش از چهل مرتبه در این کتاب آمده است و از توجه آیت‌الله بهجت رحمته‌الله به دعا برای فرج حکایت دارد.

از جمله پرسش‌های مطرح در مورد دیدگاه آیت‌الله بهجت رحمته‌الله نسبت به حضرت حجت رحمته‌الله این است که از منظر ایشان ضرورت دعا برای ظهور چگونه است؟ و دعا چه میزان تاثیر گذاری بر ظهور و فرج دارد؟ و چه مولفه‌هایی در این تاثیر گذاری دخالت دارند؟ این نوشتار در مقام پاسخ به این پرسش‌ها است. تحلیل بیانات و اشارات آیت‌الله بهجت رحمته‌الله و سیره عملی ایشان به حل مساله کمک می‌کند از این رو مقاله پیش رو فعالیت علمی جدیدی در این زمینه است که فراتر از جمع آوری بیانات بوده و با روش کتابخانه‌ای به تحلیل کلام آیت‌الله بهجت رحمته‌الله در کشف مساله می‌پردازد.

ضرورت دعا برای فرج و ظهور از منظر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله

رابطه بین «فرج» و «ظهور» عموم و خصوص مطلق است. واژه فرج به معنای مطلق گشایش و ظهور، فرج خاصی است که اعظم گشایش‌ها است. در کلام آیت‌الله بهجت رحمته‌الله هر دو واژه به کار رفته است و با قرائن می‌توان فهمید که مقصود ایشان در موارد به کار رفته چیست. ضرورت دعا از منظر ایشان با هر دو واژه مطرح است اما در نظر ایشان دعا برای ظهور جایگاه بالاتری از دعا برای فرج به معنای مطلق گشایش دارد. در این مختصر به ضرورت دعا برای ظهور توجه شده است.

مهم‌ترین دعا

دعا با محوریت ارتباط با خدا و شوق به معبود، مطلوبیت ذاتی دارد.^۱ خداوند متعال به بندگان اذن داده است که با حال ابتهال رو به سوی او از حضرتش خیر طلب کنند و با او نجوا نمایند.^۲ دعا نزدیک‌ترین حالت بنده به معبود است. پروردگار عالم تضمین نموده است که دعا و درخواست

۱. «الدُّعَاءُ: الرِّغْبَةُ إِلَى اللَّهِ» ازدی، کتاب المَاء، ج ۲، ص ۴۵۵.

۲. «الرَّغْبَةُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِيمَا عِنْدَهُ مِنَ الْخَيْرِ وَالْإِبْتِهَالُ إِلَيْهِ بِالسُّؤَالِ» زبیدی، تاج العروس، ج ۱۹، ص ۴۰۵.

دعاکننده را اجابت کند به شرط اینکه او نیز ایمان آورده و به فرامینش عمل نماید. آیه شریفه ۱۸۶ سوره مبارکه بقره گویای این حقایق است چرا که خداوند متعال خطاب به رسولش می‌فرماید:

«وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَ لِيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ؛ و چون بندگانم درباره من از تو پرسند، همانا من [به ایشان] نزدیکم؛ دعای دعاکننده را - آنگاه که مرا بخواند - پاسخ می‌دهم، پس باید دعوت مرا بپذیرند و به من ایمان آورند، باشد که ره یابند.»

مطلوب بودن ذاتی دعا و توجه و اهمیت آن از منظر آیات قرآن و تضمین اجابت از ناحیه خداوند، این انگیزه را در انسان ایجاد می‌کند تا در پی کشف مهم‌ترین دعا و ابراز آن به درگاه پروردگار برآید.

ادعیه به حسب مضمون، درجه‌بندی می‌شوند؛ از این رو در بین ادعیه، دعایی اهمیت بیشتری دارد که مضمون عالی‌تری داشته باشد. در واقع، نوع خواسته‌ای که با پروردگار مطرح می‌شود تعیین‌کننده ارزش دعا است. گاهی بنده به مشکلات معیشتی در دنیا نظر دارد و با رازق از روزی سخن می‌گوید و درخواست گشایش دارد و گاهی همتش بالاتر رفته، در پی درجات بهشتی است. اما گاهی به دنبال رضایت الهی بوده، دنیا و آخرت را برای کسب رضوان او که بزرگتر است، طلب می‌کند. مسلماً درجه هر یک از این دعاها و خواسته‌ها یکسان نیست و ارزش یکسانی ندارند.

از منظر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه مهم‌ترین دعا، دعایی است که بنده به جای اینکه خود و خواسته‌هایش را ببیند، نظر به حجت خدا و ولی خدا داشته و برای او دعا کند؛ از این رو مهم‌ترین دعا در نزد ایشان، دعا برای ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌فرجه است. در بیانات ایشان چنین آمده است: «بالاترین دعا و مهم‌ترین دعا تعجیل فرج است.»^۱

ضرورت دعا برای ظهور و تعجیل فرج در نگاه ایشان از این جهت که بالاترین دعا و مهم‌ترین دعا است، واضح است؛ اما اگر دلیل برتری و اهمیت آن کشف و معرفی شود، ضرورتش دوچندان می‌شود. دعا برای ظهور از این جهت که دعاکننده از خود و خواسته‌های خود با سلسله مراتبش

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۲۳۳.

عبور کرده و در پی تحقق بخشیدن به اهداف ولی خدا است، عالی ترین جایگاه را در نزد پروردگار می یابد از این رو ضرورت دعا کردن با بالاترین درجه آن یعنی دعا برای ظهور آشکار می شود.

دعا برای همه بشریت

دایره شمول یک دعا نقش تعیین کننده ای در ضرورت آن دارد. دعای فردی و شخصی صرفاً برای انسان گرفتار ضرورت دارد تا بتواند از این طریق به آرامش رسیده و در نهایت، مشکل شخصی او بر طرف شود؛ اما دعایی که از حالت شخصی بیرون آمده و جنبه گروهی پیدا کند، ضرورتش بیشتر شده و برای این گروه و لو اندک باشند، ضرورت پیدا می کند. فراتر از دعای گروهی، دعای اجتماعی است که افراد یک جامعه را در بر می گیرد. تاثیرات دعای اجتماعی بر تک تک افراد آن جامعه اثربخش بوده از این رو از اهمیت بالاتری برخوردار است.

از آنچه بیان شد مشخص می شود اگر دعایی دایره شمول آن فراتر از افراد یک جامعه بوده و بر جوامع مختلف بشری تاثیرگذار باشد، ضرورت پرداختن به آن به میزان عمومیت آن است و هرچه افراد بیشتری را شامل شود، ضرورت بیشتری پیدا می کند.

ضرورت دعای برای ظهور فردی که قرار است با تشکیل حکومت جهانی، عالم را پر از عدل و داد کند و بر کل انسانهای جهان و نسل های قبل و بعد از آنها اثربخشی داشته باشد، از عمومیتش مشخص می شود. در نظر آیت الله بهجت رحمته الله علیه این عمومیت برای دعا برای ظهور حضرت مهدی وجود دارد. از جمله بیانات ایشان است که:

«دعا برای قائد اعظم که ولی مطلق و منجی عصر است، دعا برای همه بشریت است.»^۱
دعا برای ظهور از منظر آیت الله بهجت رحمته الله علیه نفع جهانی داشته و همه بشریت از آن نفع می برند. چون دعا برای قائد اعظمی است که جهانی می اندیشد و بالاترین آرزویش نجات بشریت است. در سایه ولایت مطلقه ای که حضرت دارند، نجات بخشی در سطح گسترده ای انجام می شود از این رو امام زمان رحمته الله علیه منجی عصر و نجات بخش همه بشریت است.

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۲۲۲.

محبوب‌ترین دعا نزد حضرت

در توقیع شریفی که از امام عصر ع نقل شده، توصیه به زیاد کردن برای تعجیل فرج شده است. حضرت در این توقیع می‌فرماید:

«وَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ^۱؛ برای تعجیل ظهور زیاد دعا کنید که فرج شما در زیاد دعا کردن برای ظهور است.»

آیت‌الله بهجت ر در تحلیل بخش دوم این جمله دو احتمال مطرح کرده‌اند. احتمال اول اینکه اسم اشاره «ذالک» به نزدیک‌ترین کلمه یعنی فرج برگردد، یعنی فرج شما در ظهور حضرت است. احتمال دوم اینکه «ذالک» اشاره به دعا باشد، یعنی فرج شما در دعا کردن است. دعا در نظر ایشان موضوعیت داشته می‌فرماید:

«احتمال می‌دهم آنچه در روایت آمده (فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ) معنایش همین باشد که اگر موفق به انجام این ادعیه شدید باید بدانید خود این، مرتبه‌ای از فرج است.»^۲

احتمال سومی هم مطرح است. بر اساس احتمال سوم «ذالک» به کل جمله قبل اشاره دارد. گویا جمله دوم تعلیل جمله قبلی است؛ لذا با فاء تفریح آمده است و معنایش این است که فرج شما در زیاد دعا کردن برای ظهور است و زیاد دعا کردن برای ظهور در فرج و گشایش موضوعیت دارد. توقیع بر اساس احتمال سوم ترجمه شده است.

محبوبیت دعا کردن برای ظهور از این تاکید امام عصر بر زیاد دعا کردن برای ظهور قابل برداشت است. از این رو در کلام آیت‌الله بهجت ر این جمله آمده است که:

«هیچ چیز نزد امام عصر ع محبوب‌تر از دعا برای فرج او نیست.»^۳

اصل محبوبیت دعا برای ظهور از توقیع برداشت می‌شود، اما برتری این محبوبیت بر سایر محبوب‌ها در نزد امام زمان ع نیازمند دلیل دیگری است. در نگاه اول، از این جمله آیت‌الله

۱. صدوق، کمال‌الدین، ج ۲، ص ۴۵۸.

۲. کتاب حضرت حجت، ص ۲۲۳.

۳. همان، ص ۲۲۲.

بهجت علیه السلام برداشت می‌شود که دعا برای ظهور نه تنها محبوب حضرت است بلکه هیچ عمل دیگری بر آن ترجیح و برتری ندارد؛ اما به نظر می‌رسد ایشان در مقام مقایسه بین ادعیه هستند و مقصود ایشان این است که در بین ادعیه، هیچ دعایی به پای دعا برای ظهور نمی‌رسد و دعا برای ظهور بر سایر ادعیه برتری دارد و در نزد امام زمان علیه السلام محبوب‌ترین دعا، دعا برای ظهور است. برتری دعا برای ظهور بر سایر ادعیه واضح است، چرا که دعا برای غایت و هدفی که برترین اهداف است و همه گشایش‌ها با آن محقق می‌شود ضرورتش بر کسی پوشیده نیست.

میزان تاثیرگذاری دعا بر ظهور و فرج از منظر ایشان

از بیانات آیت‌الله بهجت علیه السلام برداشت می‌شود که دعا در ظهور حضرت حجت علیه السلام اثر بخش است؛ اما این اثر بخشی مشروط بوده و میزان تاثیرگذاری به تحقق شرایط بستگی دارد. در این بخش، علاوه بر پرداختن به نوع و میزان تاثیرگذاری به مشروط بودن آن توجه شده است.

جلو افتادن ظهور با دعا

در کلام آیت‌الله بهجت علیه السلام به این جمله تصریح شده است که: «می‌توان با دعا ظهور را جلو انداخت.»^۱ از منظر ایشان دعا در تحقق زمان ظهور، نقش آفرین است. تحلیل نقش آفرینی انسان‌ها در تاخیر و تقدیم ظهور در بین محققین مهدویت انجام شده است.^۲ اصل تاثیر انسان‌ها بر ظهور مخالفی ندارد، اما میزان این تاثیر مورد اختلاف است. تا جامعه بشری پذیرش تحمل حکومت عدل مهدوی را نداشته باشد، ظهور اتفاق نمی‌افتد. به هر مقدار که انسان‌ها در تاخیر ظهور موثرند، به همان میزان در تقدیم ظهور نقش آفرینی دارند و این نقش آفرینی به عملکرد آنان مربوط است. تا انسان‌ها نخواهند و عملی انجام ندهند، پدیده ظهور اتفاق نمی‌افتد. یکی از اعمالی که تاثیر مستقیم در جلو انداختن ظهور دارد، خواستن و طالب ظهور بودن است.

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۲۲۵.

۲. رک: مقاله: الهی نژاد، حسین، «بررسی و تحلیل نقش مردم در تحقق شرایط ظهور»، پژوهش‌های عقلی نوین، ش ۱۵

مقاله: صمدی، قنبرعلی، «نقش مردم در تعجیل ظهور»، مشرق موعود، ش ۴.

«دعا برای ظهور» بهترین شیوه خواستن ظهور است. این نوع خاص از خواستن که در پیشگاه پروردگار انجام می‌شود، اقرار دارد که تا اراده الهی به ظهور تعلق نگیرد ظهور اتفاق نمی‌افتد. علت تامه ظهور با اراده الهی تحقق می‌پذیرد و درخواست انسانها در ظهور علت ناقصه است. از منظر آیت‌الله بهجت رحمته، بالاترین سلاحی که در حال حاضر یعنی زمان غیبت کبری داریم، دعا است و تاثیر دعا در ظهور زیاد است. تحلیل ایشان این است که:

«ما الان به حسب ظاهر سلاحی بالاتر از دعا نداریم و دعای ما یقیناً موثر است حتی اگر هم فرض کنید که اثرش بالفعل نباشد، تاثیرش این است که فرج یک مقداری جلوتر می‌افتد.»^۱

بر اساس روایات، دعا سلاح مومن است و تاثیر دعا به گونه‌ای است که تقدیر الهی را تغییر می‌دهد. از امام صادق علیه السلام نقل شده است که:

«إِنَّ الدُّعَاءَ يُرَدُّ الْقَضَاءَ وَ قَدْ نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ وَ قَدْ أُبْرِمَ إِيمَانًا؛ دعا تقدیری که از آسمان نازل شده و به شدت محکم شده است را برمی‌گرداند.»

با این پشتوانه روایی می‌توان ادعا کرد که تاثیرگذاری دعا بسیار زیاد است و دعا یقیناً تاثیر دارد. به حسب فرمایش آیت‌الله بهجت رحمته، تاثیر دعای ما در ظهور اگر فعلی نباشد یعنی شرایط فراهم نباشد تا در زمان ما ظهور اتفاق بیفتد، تاثیرش در جلو انداختن ظهور و نزدیک کردن زمان ظهور است. این تقدیم زمان ظهور می‌تواند اندک باشد اما در هر صورت نمی‌توان تاثیر دعا بر ظهور را انکار کرد. نکته قابل توجه این که وظیفه ما منحصر در دعا کردن نیست از این رو باید به سایر عوامل در تاخیر و تقدیم ظهور نیز توجه کرد.

مشروط بودن تاثیر

دعا شرایطی دارد که تاثیرگذاری دعا به این شرایط بستگی دارد. برای دعا برای ظهور نیز نمی‌توان این شرایط را نادیده گرفت و به صورت مطلق حکم کرد؛ از این رو وقتی از آیت‌الله

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۲۲۶، کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۲۳۷

۲. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۴۶۹ ح ۳

بِهَجْت ﷺ سوال می‌شود:

هر دعایی که انسان برای تعجیل فرج می‌کند، چقدر ظهور را نزدیک‌تر می‌کند؟ ایشان در پاسخ می‌فرمایند: «تا قلب چطور باشد.»^۱

یکی از مهم‌ترین شرایط برای استجابات دعا از منظر ایشان این است که دعاکننده با چگونه قلبی، رو به درگاه پروردگار کرده است و از او تقاضای ظهور حجتش را دارد؟ شاید برای امور مادی و زندگی شخصی نیاز به این شرط نباشد و هر کسی با هر قلبی از خداوند متعال چیزی طلب کند، حاجتش برآورده شود اما برای امر ارزشمند ظهور، قلب دعا کننده باید با خواسته‌ای که مطرح می‌کند تناسب داشته باشد و توان تحمل چنین امر مهمی را داشته باشد.

کتاب‌هایی که مباحث کلی دعا را مطرح می‌کنند به موضوعاتی مانند شرایط دعا، موانع استجابات دعا و آداب دعا توجه دارند. یکی از بهترین کتاب‌ها در این زمینه کتاب «عدة الداعی و نجاح الساعی» است که بر پایه روایات به طرح موضوعات موثر بر دعا پرداخته است. با الگوگیری از این کتاب و تقسیم‌بندی برگرفته از روایات، می‌توان به الگویی برای بررسی شرایط و موانع استجابات «دعا برای ظهور» از منظر آیت‌الله بهجت ﷺ رسید؛ بر همین اساس به مولفه‌های تاثیرگذار بر دعا برای ظهور به تفصیل در بخش بعدی پرداخته می‌شود.

مولفه‌های تاثیرگذار بر دعا برای ظهور از نظرگاه آیت‌الله بهجت ﷺ

به طور طبیعی دو نوع تاثیرگذاری بر دعا برای ظهور وجود دارد. برخی از مولفه‌ها تاثیر مثبت داشته و باعث افزایش راندمان اثر بخشی می‌شوند، اما برخی دیگر نقش منفی داشته و تاثیرگذاری کاهنده دارند. آیت‌الله بهجت ﷺ به هر دو نوع مولفه‌ها نظر داشته و تاکید بیشتری روی مولفه‌های مثبت دارند؛ از این رو آمار مولفه‌های مثبت بیشتر از مولفه‌های منفی در کلام ایشان است.

دعا و پذیرش آن از جانب خداوند متعال دارای شرایطی است که در استجابات دعا اثر بخش است. در کنار این شرایط موانعی برای استجابات وجود دارد که تا این موانع بر طرف نشود دعا به

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۳۸۵.

اجابت نمی‌رسد. در تقسیم بندی انجام شده مولفه‌های مثبت، نقش شرایط دعا و مولفه‌های منفی، نقش موانع استجاب دعا را دارند.

حضرت آیت‌الله بهجت رحمته‌الله به صورت کلی به تاثیر مولفه‌هایی بر چگونگی دعا اشاره داشته می‌فرماید: «باید بدانیم که برای رفع این همه بلا، چه باید بکنیم و چگونه باید دعا کنیم و متوسل شویم و شرایط و موانع دعا چیست؟»^۱

مولفه‌های مثبت و افزایشده تاثیر

در روایات، شرایطی برای دعا کردن و اثربخش بودن مطلق دعا بیان شده است اما از آنجا که درصدد بیان آراء و نظرات آیت‌الله بهجت رحمته‌الله هستیم، به شمارش و جمع‌آوری آنها نمی‌پردازیم. در این بخش تلاش می‌شود، مولفه‌هایی که اثر بخشی بیشتری دارند در اولویت قرار داده شده و در شمارش، اول ذکر شوند.

تکلیف مداری و عمل‌گرایی

انجام واجبات و ترک محرمات شاه کلید توصیه‌های عمومی آیت‌الله بهجت رحمته‌الله است. تکلیف مداری در نگاه ایشان بسیار پر رنگ است و در واقع شرط اول قرار گرفتن در دایره بندگی خداوند، پذیرش تکلیف و عمل به وظیفه شرعی و دینی است. این نگاه که انسان مکلف آفریده شده و در نظام آفرینش وظیفه‌ای بر گردن او نهاده شده است از مقومات جهان بینی توحیدی در نگاه آیت‌الله بهجت رحمته‌الله است.

پشت پرده تکلیف مداری از منظر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله این است که بر اساس فطرت و به اقتضای برخورداری انسان از نعمت عقل و وجه تمایزی که با سایر مخلوقات دارد، بر عهده انسان مسئولیتی عظیم نهاده شده است که او را به پرستش معبود وادار می‌کند. نقش دین و شریعت در این پرستش نقش کشفی است؛ یعنی دین و شریعت آمده است تا به انسان در کشف این مسئولیت کمک کند. از این رواج نگاه آیت‌الله بهجت رحمته‌الله واجبات و محرمات شرعی و دینی محوریت داشته و

۱. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۲۹۰.

برای انجام واجبات و ترک محرمات پیش نیازی وجود ندارد. به حکم عقل، انسان مکلف به انجام و ترک است لذا انجام واجبات و ترک محرمات احتیاج به استدلال ندارد. به نظر می‌رسد تاکید ایشان بر این توصیه و بدون مقدمه پرداختن به آن و سفارش کردن آن به افراد مختلف بر همین اساس باشد.

نقش امام در این جهان بینی توحیدی نقش راهبردی است تا آنجا که بدون عنایت و دستگیری او هیچ تکلیفی ادا نمی‌شود و هیچ هدایتی شکل نمی‌گیرد و اساساً تکلیف شرعی بدون نظر و رضایت امام، معنی و مفهوم پیدا نمی‌کند. از بیانات آیت‌الله بهجت رحمته‌الله برداشت می‌شود که در دوران غیبت برای کسب رضایت امام باید تکلیف مدار بود. ایشان می‌فرمایند:

«در زمان غیبت، ما باید به همین رساله‌های عملیه صحیحه عمل کنیم. حضرت به عمل به همین از ما راضی است.»^۱

عمل به تکلیف در زمان غیبت از مهم‌ترین دغدغه‌های آیت‌الله بهجت رحمته‌الله است. در زمانی که امام غایب است و دسترسی به او برای دریافت تکالیف شرعی و دینی در حوزه فردی و اجتماعی امکان پذیر نیست، تقلید از مجتهد جامع الشرایط رهگشا است و از منظر ایشان مکفی است و رضایت امام زمان عجل‌الله‌تعالیه را در پی دارد.

دعای کسی که تکلیف مدار نیست اگر چه خالی از اثر نیست اما مسلماً تأثیر دعای انسان تکلیف مدار را ندارد. از جمله شرایط برای استجاب دعا این است که فرد دعا کننده به وظیفه خود در قبال درخواستی که با دعا مطرح می‌کند، عمل کرده و کوتاهی و قصوری نداشته باشد. کلام امیر المومنین علیه‌السلام در نهج البلاغه گویای این مطلب است که کسی که دعا می‌کند اما تلاش و عملی برای رسیدن به خواسته‌اش ندارد همانند کمانداری است که کمانش زه ندارد. حضرت امیر علیه‌السلام در نهج البلاغه می‌فرمایند:

«الدَّاعِي بِلَا عَمَلٍ كَالرَّامِي بِلَا وَتَرٍ، درخواست کننده (از خدا) بی طاعت و بندگی

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۶۲.

مانند تیراندازی است که کمان او بی‌زه باشد.^۱

هر چند «داعی» را غالباً به معنای دعوت کننده گرفته‌اند و این حکمت مولا را به معنای دعوت کننده‌ای که خودش به قولش عمل نمی‌کند تفسیر کرده‌اند؛ اما معنای دیگر «داعی» دعا کننده است. کمانی که زه ندارد نمی‌تواند تاثیری در مقابله با دشمن داشته باشد و کمانداری که از این کمان استفاده می‌کند نقش آفرینی در پیشبرد اهداف نبرد ندارد.

کسی که برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه دعا می‌کند اما تکلیف مدار نیست و در عمل به وظیفه‌اش در زمان غیبت امام کوتاهی دارد، نمی‌تواند موثر در ظهور واقع شود؛ اما کسی که تکلیف مدار است و مجاهدانه در مسیر زمینه سازی برای ظهور تلاش می‌کند، دعای او اثر بخش بوده و او را در پیشبرد اهدافش کمک می‌کند.

حضرت آیت الله بهجت رحمته الله به این نکته اشاره دارند و می‌فرمایند:

«کسی با او (حضرت صاحب الزمان) دوست تر است که بعد از اتیان (انجام) واجبات و ترک محرمات و طاعت خدا در واجبات و محرمات، برای او و فرجش بیشتر دعا کند.»^۲

محور اصلی عمل به تکلیف در دوره غیبت کبری تبعیت از ولی فقیه و مرجعیت شیعه است. از منظر آیت الله بهجت رحمته الله تکلیف مداری در عمل به رساله عملیه یعنی همان دفتر شرع است. در نظر ایشان جایگاه تکلیف مداری قبل از دعا کردن برای فرج است و کسی می‌تواند ادعای دوستی به حضرت داشته باشد که ابتدا به تکلیف خود از نظر شرعی و عرفی و اجتماعی عمل کند و در این صورت است که دعای او برای فرج اثربخش خواهد بود.

توبه و استغفار

یکی از شرایط دعا در نظر آیت الله بهجت رحمته الله توبه و استغفار است. ایشان در این زمینه می‌فرمایند:

۱. نهج البلاغه، ترجمه، فیض الاسلام، حکمت ۳۳۷.

۲. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۲۹۶.

«از شروط استجابیت دعا توبه از معاصی است.»^۱

شخص آلوده به گناهان وقتی دست به دعا بر می‌دارد، اگر چه آغوش پر مهر خداوند به روی او گشوده شده، اما همانند فردی است که با ظرف آلوده، طلب آب گوارا برای سیراب شدن می‌کند. برای بهره بردن از رحمت الاهی اول باید ظرف وجودی خود را از آلودگی‌ها پاک کرد. نقش توبه و استغفار، پاک‌سازی است؛ از این رو قبل از دعا کردن باید با توبه پاک شد تا زمینه استجابیت دعا فراهم شود. جنس توبه با جنس دعا یکی است، یعنی استغفار، خود نوعی دعا است؛ بنابراین دعا خودش پاک‌کنندگی دارد و با اذکار استغفار و دعا می‌توان پاک نیز شد.

ارتباط توبه با «دعا برای تعجیل فرج» از منظر ایشان چنین بیان شده است:

«باید دعا را با شرایط آن کرد و توبه از گناهان از جمله شرایط دعاست. چنانکه فرموده‌اند: [دعاء التائب مستجاب] نه اینکه برای تعجیل فرج دعا کنیم و کارهایمان برای تبعید (دور کردن) و تأجیل (به تاخیر انداختن) فرج آن حضرت باشد.»^۲

دور شدن از امام با دعا برای ظهور تناسب ندارد. کسی که برای تعجیل فرج دعا می‌کند باید به شرط اول استجابیت دعا که توبه است، ملتزم باشد. کسی که در عمل، خلاف مسیر ظهور حرکت می‌کند و عمل او ظهور را به تاخیر می‌اندازد، دعا و طلب او برای تعجیل ظهور لغو است. نقش توبه در این مقام، فراهم‌سازی تقرب فرد به امام و هم‌جهت کردن توبه‌کننده با اهداف امام در مسیر ظهور است.

یکی از نقش‌های مهم توبه و استغفار در مسیر حرکت به سوی ظهور، رفع و دفع بلا از جامعه شیعه است. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله به این نکته اشاره کرده‌اند و می‌فرمایند:

«اگر ظهور حضرت حجت نزدیک باشد، باید هرکس خود را برای آن روز مهیا سازد، از جمله اینکه از گناهان توبه کند. همین توبه باعث می‌شود که این همه بلاهایی

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۲۳۲.

۲. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۲۶۵.

که بر سر شیعه آمده است، که واقعا بی سابقه است و بلاهای دیگری که تا قبل از ظهور آن حضرت می‌آید، از سر شیعه رفع و دفع گردد.^۱

در این عبارت، یکی از آمادگی‌ها برای ظهور، توبه از گناهان بیان شده است. غالبا به توبه و استغفار به صورت عملی فردی نگاه شده و توبه عمومی و جمعی کمتر مورد توجه قرار گرفته است؛ اما چه بسا مقصود ایشان از تاثیر دعا بر دفع و رفع بلا، توبه جمعی و عمومی باشد، چون اگر قرار است توبه، اثر عمومی داشته باشد و از جامعه شیعه بلا را بردارد و مانع از رسیدن بلا به جامعه شود، خود توبه نیز باید جمعی باشد.

اخلاص و صدق نیت

شرط عبودیت و بندگی اخلاص است و تمامی آثاری که از جانب پروردگار بر اعمال عبادی بار می‌شود، برای عمل خالص است. قادر مطلق برای خود در عبادت بندگان شریک نمی‌پذیرد و اگر شخصی غیر خدا را در عبادت خود شریک کند، خداوند از حق خود صرف نظر کرده و آن عمل را به شریکش می‌بخشد.

دعا برای ظهور، عملی عبادی است؛ مگر نه این است که پیامبر فرموده‌اند: «الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ، دعا مغز عبادت است.»^۲ و از بالاترین دعاها، دعا برای ظهور است پس دعا برای ظهور از جمله عبادات و لب عبادت است. با این بیان، اهمیت و جایگاه اخلاص در دعا برای ظهور فهمیده می‌شود.

از منظر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه، تاثیرگذاری دعا برای فرج در رفع گرفتاری‌ها، مشروط به خلوص و صدق نیت در کنار عوامل دیگر است. بیان ایشان در این زمینه چنین است:

«راه خلاص از گرفتاری‌ها منحصر است به دعا در خلوات برای فرج ولی عصر. نه دعای همیشگی و لقلقه زبان و صرف گفتن [عَجَلِ فَرْجِهِ] بلکه دعای با خلوص و

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۱۸۴.

۲. کتاب عدة الداعی و نجاح الساعی، ص ۴۰.

صدق نیت و همراه با توبه.^۱

دعا کننده در خلوت بهتر می تواند بر نیت خود تمرکز کند و در صادق بودن خود تامل نماید. گاهی از روی عادت عبارات دعا برای فرج بر زبان جاری می شود و توجهی به مضمون درخواست نیست؛ در چنین شرایطی انتظار تاثیر از این دعا که لقلقه زبان است، نباید داشت.

صادق بودن در نیت و اخلاص در دعا برای ظهور به این است که ظهور حجت خدا صرفاً برای بهره مندی شخصی از دستاوردهای حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه و رسیدن به تمکّن و موقعیت اجتماعی درخواست نشود، بلکه اضطرار به حجت درک شود و ظهور برای برپایی عدالت جهانی و رهایی مستضعفان جهان از زیر ستم مستکبران طلب شود.

دروود و صلوات فرستادن بر پیامبر و اهل بیت

از جمله آدابی که برای قبل و بعد از دعا کردن سفارش شده است، درود و صلوات فرستادن بر پیامبر و اهل بیت ایشان است. ارزش نام بردن از حبیب خدا در محضر پروردگار به قدری است که درهای آسمان به واسطه صلوات فرستادن گشوده می شود. امام صادق ع می فرماید:

«لَا يَزَالُ الدُّعَاءُ مَحْجُوباً حَتَّى يُصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ؛ دعا پیوسته در حجاب و پوشش است تا این که صلوات بر پیامبر ص و آلش فرستاده می شود.»^۲

از مولفه های تاثیرگذار بر استجاب مطلق دعا و دعای برای ظهور، صلوات است. صلوات خود دعای مستجاب است، چرا که تقاضای ارتقاء درجه برای پیامبر و اهل بیت ایشان ع و سفارش قرآنی است، از این رو هر خواسته ای که در بین دو صلوات قرار گیرد، خداوند متعال کریم تر است از اینکه طرفین چیزی را پذیرفته و وسط آن را رها کند.^۳

وقتی از آیت الله بهجت ع سوال می شود که برای تشریف به محضر امام زمان چه باید کرد؟ ایشان در پاسخ می فرمایند:

۱. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۲۷۴.

۲. کلینی، الکافی، ج ۲؛ ص ۴۹۱.

۳. ر.ک: الکافی، ج ۲، ص ۴۹۴ بر اساس سفارش امام صادق ع.

«زیاد صلوات اهدای وجود مقدسش نمایید، مقرون به دعای تعجیل فرجش...»^۱

بر اساس این سفارش، قرین شدن صلوات با دعا برای ظهور در تقرب به وجود مقدس حجت خدا، تأثیری اساسی دارد. از منظر ایشان هدیه دادن صلوات به حضرت مهدی عجل الله فرجه آنقدر ارزشمند است که به هدیه دهنده، توجه ویژه می‌شود و اگر این کار در کنار دعای برای ظهور انجام شود ارزش آن دوچندان می‌شود. صلوات فرستادن بر پیامبر و اهل بیت علیهم السلام در زمانی که در کنار دعا برای ظهور قرار گیرد تأثیری شگرف بر آن می‌گذارد. به واسطه صلوات درهای رحمت الاهی گشوده شده و دعا برای ظهور به اجابت نزدیک می‌شود و هر چه این کار تکرار شود و افراد بیشتری به این امر ملتزم شوند، اثربخشی آن بیشتر می‌شود. بر این اساس ذکر شریف صلوات با «عجل فرجه» موضوعیت پیدا می‌کند.

حضرت آیت الله بهجت رحمته الله نقل می‌کنند؛ شخصی به یکی از فضلا رجوع می‌کند و از وی تقاضا می‌کند نذری کرده تا از گرفتاری نجات پیدا کند و ایشان اجابت می‌کند. بعد از رفع گرفتاری وقتی برای ادای نذر می‌آید، آن فاضل می‌گوید: نیازی به پرداخت هزینه نیست چون خودم نذر را ادا کردم؛ یک صلوات بود انجام دادم. آیت الله بهجت رحمته الله در ادامه می‌فرمایند:

«بله، صلوات به نظر ما کوچک می‌آید ولی خیلی بزرگ است. مگر حضرت رسول فرمود که: [مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً لَمْ يَبْقَ لَهُ مِنْ ذُنُوبِهِ ذَرَّةٌ] (یعنی هرکس بر من یک بار صلوات بفرستد، ذره‌ای از گناهانش باقی نمی‌ماند.)»^۲

گرفتاری‌های عظیم به واسطه صلوات برطرف می‌شود و چه گرفتاری عظیم‌تر از غیبت ولی خدا. پس برای پایان یافتن این گرفتاری و دعا برای ظهور باید از این اکسیر استفاده کرد. اگر یک صلوات آنقدر ظرفیت دارد که تمام گناهان دعا کننده را محو و نابود می‌کند، مسلماً تأثیری فوق تصور بر دعا برای ظهور دارد و موجبات تقرب داعی را فراهم آورده و از جامعه شیعه رفع گرفتاری می‌کند.

۱. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۳۶۵.

۲. همان، ص ۳۶۹.

تلاش برای بقای ایمان و ثبات قدم در عقیده و عدم انکار حضرت تا زمان ظهور

توصیه به دعای غریق در بین سفارشات آیت الله بهجت رحمته الله علیه فراوان دیده می شود.^۱ شاخص اصلی درخواست در این دعا، ثبات قدم در مسیر دین داری است. شخصی که در زمان غیبت به سر می برد و دستش از دامن ولی خدا کوتاه است، دائماً باید خود را همانند فردی که در حال غرق شدن است، ببیند و پیوسته برای ثبات قدم خود دعا کند و با دعا خود را در حریم امن الهی قرار دهد. طبق سفارش امام صادق رحمته الله علیه متن دقیق دعای غریق این چنین است:

«يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا رَحِيمُ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّثْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ؛ ای خدا، ای بخشنده، ای مهربان، ای گرداننده دلها، دلم را بر دینم استوار کن.»^۲

از منظر آیت الله بهجت رحمته الله علیه برای نفع بردن از دعا برای ظهور باید از خدا بخواهیم که تا زمان ظهور ثابت قدم بمانیم و گرنه دعای ما برای ظهور اثری برای خود ما نخواهد داشت. ایشان به این نکته اشاره داشته و می فرمایند:

«وقتی که دعا می کنید برای فرج امام زمان، یک دعای دیگر هم بکنید: [واجعل لنا فی ذالک الخیرة] (یعنی برای ما در آن خیر قرار بده) چرا که اگر ما قبل از ظهور (از ایمان) برگردیم، دیگر ظهور به درد ما نمی خورد.»^۳

اهمیت تلاش برای ثابت قدم ماندن، از دعا برای ظهور بیشتر است؛ ایشان در این زمینه می فرمایند:

«مهمتر از دعا برای تعجیل فرج حضرت مهدی رحمته الله علیه، دعا برای بقای ایمان و ثبات قدم در عقیده و عدم انکار حضرت تا ظهور او می باشد.»^۴

کسی می تواند با دعا برای ظهور تاثیرگذار در ظهور باشد که از مولفه های اثربخش که بیان شد در دعایش بهره برده باشد، به عنوان نمونه: در ادعایش برای طلب ظهور صادق باشد، اهل توبه

۱. ر.ک: کتاب حضرت حجت، صص ۲۸۲-۲۸۶.

۲. صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۵۲.

۳. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۲۸۶.

۴. کتاب در محضر بهجت، ج ۲، ص ۱۰۱ و کتاب حضرت حجت، ص ۲۳۷.

و استغفار بوده و به تکالیف شرعی خود عمل کند و از ذکر شریف صلوات برای استجاب استفاده کند. همه این موارد در راستای تلاش او در محافظت از ایمان و ثبات قدم در عقیده است. از این رو مرحله تلاش برای ثبات قدم، قبل از دعا برای ظهور است و از نظر جایگاه و اهمیت مقدم است. دعا برای ظهور توفیقی از ناحیه خداوند است و کمک می‌کند تا منتظر به ثبات ایمانی برسد. با دعا، اعتقاد شخص نسبت به حجت خدا تقویت می‌شود و نشانه‌اش این است که هنوز پای اعتقاد خود استوار ایستاده است. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه در این خصوص فرموده‌اند:

«دعا برای تعجیل فرج، نشان دهنده این است که دعا کننده هنوز بر ایمان خود ثابت و استوار است.»^۱

اعلام آمادگی و مهیا بودن

تاکید و سفارش امام مهدی عجل الله تعالی فرجه بر زیاد دعا کردن برای فرج^۲ برای این است که گفتمان جهانی برای درخواست ظهور ایجاد شود و منتظران به آمادگی لازم برای درک ظهور برسند. حرکت به سوی ظهور از طریق دعا بدون آمادگی و مهیا بودن معنی ندارد، از این رو از مولفه‌های موثر بر دعا برای ظهور، اعلام آمادگی برای پذیرش ظهور و عدالت مهدوی است.

از نظر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه حکمت تاکید امام عصر عجل الله تعالی فرجه بر دعا کردن ما برای ظهور این است که ما در پیشگاه خداوند اعلام آمادگی کنیم و نشان دهیم که خواستار ظهوریم و برای پذیرش آن آماده‌ایم و این آمادگی را به آسمانیان نشان دهیم. ایشان می‌فرمایند:

«نمی‌دانم چه رمزی است که این همه سفارش دارد که ما دعا کنیم و این امر از ناحیه ما واقع شود. گویا می‌خواهد خواست ما را به بالا نشان دهد. خود او که در همه شرایط به وظیفه خود عمل می‌کند و برای ما و راحتی بشر فکری می‌کند.»^۳

دعا برای ظهور یعنی ما آماده‌ایم؛ یعنی ما طالب ظهوریم و برای رسیدن آن لحظه شماری

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۶۸.

۲. صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۴۵۸.

۳. کتاب بشارت از حضرت حجت، صص ۲۷۵-۲۷۶.

می‌کنیم. دعا برای ظهور، یعنی ما با تمام قوا اعلام می‌کنیم که برای نبرد با دشمنان و پنجه در پنجه افکندن با آنان آماده‌ایم. به تعبیر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه: «اگر ظهور حضرت حجت نزدیک باشد، باید هرکس خود را برای آن روز مهیا سازد.»^۱

توجه دائمی به حضرت حجت رحمته‌الله علیه

ادعیه و زیارات مهدوی که دعا برای ظهور را مطرح می‌کنند، تاکید فراوانی دارند که دستاوردهای ظهور به دست با کفایت امام مهدی رحمته‌الله علیه به عنوان ید قدرت الاهی محقق می‌شود. غالب عبارات برای نیل به این دستاوردها با عنایت ویژه حضرت، درخواست می‌شود. تعابیری مثل: «أَظْهَرُ بِهِ الْعَدْلَ»، «أَقِمَّ بِهِ الْحَقَّ»، «أَدْحِضْ بِهِ الْبَاطِلَ» و «أَظْهَرُ بِهِ دِينَ نَبِيِّكَ» که روی واژه «به» تاکید می‌شود، نمونه‌هایی از این توجه هستند.

دعا برای ظهور بدون توجه به کسی که به دست او ظهور اتفاق می‌افتد بی‌معنی است. توجه ویژه به حضرت حجت رحمته‌الله علیه در ادعیه انتظار بدین سبب است که امر ظهور به دست با کفایت امام مهدی رحمته‌الله علیه انجام می‌شود و در دوران غیبت نیز که ما برای ظهور دعا می‌کنیم، امور به حضرت به عنوان امام جامعه سپرده شده است.

در لسان آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه که از حضرت مهدی رحمته‌الله علیه به عنوان «عین الله الناظرة» یاد می‌شود، این معنی نهفته است که همه امور در منظر حضرت حجت رحمته‌الله علیه اتفاق می‌افتد و حضرت، آگاه بر امور هستند. بین کسی که چنین اعتقادی دارد و کسی که این عقیده را ندارد تفاوت بسیار است. بیان ایشان در این زمینه چنین است:

«چقدر فرق است بین کسی که او را عین الله الناظرة (یعنی چشم بینای خدا) و این مجلس ما را در محضر او می‌داند و یقین دارد که حدود و اندازه همه کلمات و ... نزد آن حضرت از واضحات است و کسی که چنین فکر نمی‌کند.»^۲

دعا کننده برای ظهور باید این‌گونه یقین داشته باشد، یعنی باید همیشه حضرت را ناظر بر گفتار

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۱۸۴.

۲. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۱۳۷.

و کردار خویش بداند و توجه داشته باشد، همه این کلماتی که بر زبان جاری می‌کند، در هر مکانی که حضور دارد در محضر ولی عصر قرار دارد. توجه دائمی به حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه یعنی اینکه حضرت را «عین الله ناظره» بداند.

توجه به قرآن به عنوان عدل امام

تضمین های قرآنی در ادعیه ظهور فراوان است. از این رو دعا برای ظهور با اندیشه قرآنی شکل می‌گیرد. دعا کننده برای ظهور با قرآن مانوس است و با عباراتی از دعا که برگرفته از قرآن است آشنا است. از منظر آیت الله بهجت رحمته الله جایگاه مصحف شریف، قرآن کریم چنین است:

«مصحف عدیل خود حضرت حجت است و نظر به مصحف نظر به امام زمان عجل الله تعالی فرجه است.»^۱
کسی که برای ظهور دعا می‌کند، به همان میزان که به خود امام زمان عجل الله تعالی فرجه توجه دارد باید به عدل امام، یعنی مصحف شریف توجه کند. بر اساس حدیث ثقلین برای گمراه نشدن باید به هر دو ثقل که از هم جدا نیستند تمسک کرد. این حقیقت این گونه در کلام آیت الله بهجت رحمته الله بیان شده است:

«تا وقتی که قرآن هست، عامل به قرآن و حامل و مجری و مفسر و عدیل قرآن هم با او هست. چه حاضر باشد و یا غایب از انظار.»^۲

غیبت امام مانع نیست که به ثقلین تمسک نشود. وظیفه ما تا قیامت توجه دائمی به امام و تمسک دائمی به مصحف به عنوان عدل امام تعیین شده است. دعا برای ظهور تاثیرپذیر از این حقیقت است و برای رسیدن به ظهور باید این توجه و تمسک به حد اعلا و بالاترین درجه برسد. از منظر آیت الله بهجت رحمته الله فرقی بین قرآن و امام زمان عجل الله تعالی فرجه نیست:

«[قرآن] عدیل آن حضرت است. این‌هایی که عاشق امام زمان هستند، بدانند این [توجه به قرآن به] اختیار خودشان است. همین قرآن عدیل آن حضرت است.»

۱. همان، ص ۴۲۳.

۲. همان، ص ۱۰۹.

عدیل اوست، شریک اوست، مثل اوست.»^۱

مقدم کردن دعا برای ظهور بر حاجات شخصی

عمومیت دعا برای ظهور اقتضا دارد که به حسب اهمیت، در صدر خواسته‌های مومنانه قرار بگیرد. دعا برای عاقبت بخیری شخصی و نجات از گرفتاری‌های فردی لازم است اما درجه اهمیت آن به عاقبت به خیر شدن عمومی و دعا برای نجات نوع بشر نمی‌رسد. سفارش آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه در بهترین موقعیت‌های دعایی مثل اعتکاف به اهل ایمان چنین است:

«آقایان که مشرف و موفق به اعتکاف می‌شوند، باید متذکر باشند که بالاترین دعا و مهم‌ترین دعا تعجیل فرج است، که مسلمان‌ها بلکه بشر در نجات خواهد بود... بعد هم اگر کسی حوائج شخصییه خصوصیه‌ای دارد، مانعی ندارد [پس از آن بخواهد].»^۲

مصلحت دنیا و آخرت در این است که برای ظهور منجی دعا شود. عقل حکم می‌کند، اگر حاجتی عمومیت دارد و مصلحت جامعه بشری در تحقق آن است، بر حاجت‌های فردی مقدم شود. این نکته در بیانات ایشان بیان شده است:

«قاعدش این است که کسی که حوائج خودش را می‌خواهد، آن را متاخر قرار بدهد و آن حاجت عظمای همه (یعنی فرج حضرت) را جلو بیندازد.»^۳

پرهیز از روزمرگی و لقلقه زبان شدن دعا

یکی از آسیب‌های دعا برای ظهور این است که فردی از روی عادت و بدون توجه به اینکه چه درخواستی از خداوند دارد برای ظهور دعا کند. روزمرگی آسیبی است که دعا را کم‌اثر و گاهی بی‌اثر می‌کند. دعایی که صرفاً لقلقه‌ی زبان باشد و التفات و توجه قلبی نداشته باشد، در شأن دعا برای ظهور نیست. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه به این آسیب توجه داشته می‌فرماید:

«راه خلاص از گرفتاری‌ها منحصر است به دعا در خلوات برای فرج ولی عصر. نه

۱. کتاب حضرت حجت، ص ۳۵۶.

۲. همان، ص ۲۳۳.

۳. همان، ص ۲۴۱.

دعای همیشگی و لقلقه زبان و صرف گفتن [عَجَل فَرْجَه] بلکه دعای با خلوص و صدق نیت و همراه با توبه.^۱

مجموع موارد بیان شده با هم در دعا برای ظهور موثر است و نقش تک تک آنان در اثر بخش بودن دعا اهمیت دارد که به حسب فرمایشات ایشان بیان شد. قطعاً موارد دیگری وجود دارد که در این تحقیق، ظرفیت پرداختن به آنها وجود ندارد. مواردی هم وجود دارد که نقش کاهندگی و کم کردن اثر دعا را دارند که به صورت مختصر در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

مولفه‌های منفی و کاهنده تاثیر

آیت‌الله بهجت رحمته‌الله با وجود اینکه بر اثر بخشی دعا برای ظهور تاکید دارند، دعای حقیقی را اندک می‌شمارند چرا که مولفه‌هایی در نظر ایشان وجود دارد که در کاهش اثر بخشی موثرند. ایشان می‌فرمایند:

«اگر بدانیم دعای ما اثر دارد و باز دعا نکنیم مقصریم. ولی خدا می‌داند اهل دعا چه کسانی هستند! خیال می‌کردیم این کار از هر کس برمی‌آید و کار عجزه (افراد عاجز و ناتوان) است ولی معلوم شد کار هر کس نیست؛ بلکه لقلقه زبان زیاد است و از هر کس برمی‌آید، اما دعای حقیقی با شرایط دعا و اجابت آن بسیار اندک است.»^۲

مولفه‌های منفی را می‌توان همانند «پرهیز از روزمرگی و لقلقه‌ی زبان شدن» به بخش اول با زبان پرهیز کردن از آنها بیان کرد، اما به خاطر توجه بیشتر به آنها به شکل جداگانه بیان شده.

گناه

در تفکر ایمانی، گناه، دنباله و پیامدهای سوء دارد، از این رو به آن «ذنب» گفته می‌شود. عواقب گناه فردی کمتر از عواقب گناه اجتماعی است، اما در هر صورت «گناه» اثرگذار در ظهور است و در تاخیر آن نقش دارد. حضرت آیت‌الله بهجت رحمته‌الله عواقب گناهان اجتماعی را این‌گونه بیان می‌کنند:

۱. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۲۷۴.

۲. کتاب حضرت حجت، ص ۲۴۴.

«گناهان شخصی که در خلوت انجام می‌گیرد و ربطی به امور اجتماعی ندارد، استحقاق جهنم را دارد، الا بتوبه مناسبه للحال (یعنی مگر اینکه بعد از آن توبه‌ای متناسب با آن گناه انجام گیرد) [با این حال] عواقب گناهان اجتماعی که موجب تغییرات در جامعه و اختلال نظام و انحلال آن و یا تحریم حلال و ترک واجب و یا مصادره اموال، هتک حرمت و قتل نفوس زکیه و ریختن خون مسلمانان و حکم به ناحق و ... می‌شود، چگونه خواهد بود؟»^۱

کمترین اثر گناهان اجتماعی، اختلال نظام و تغییر جامعه است. این اختلال جامعه را از عدالت و پذیرش آن دور می‌کند و از حرکت به سمت خیر و صلاح باز می‌دارد. پر شدن زمین از ظلم و جور در آستانه ظهور به معنای این است که تقاضا برای رسیدن به عدل و قسط به حسب فراگیری ظلم شدت می‌یابد و بستر برای پذیرش عدالت مهدوی فراهم می‌شود نه اینکه سوء برداشت شود که باید به ظلم و جور دامن زد و با گناهان اجتماعی به ظلم و جور افزود.

دعا برای ظهور یعنی تنفر از ظلم اجتماعی و ظلم به نفس؛ از این رو «گناه» چه در مقیاس اجتماعی و آشکارا و چه به صورت فردی و در خلوت، درخواست ظهور را کاهش می‌دهد. گناهکار اگر از کردار خویش پشیمان شود و به سمت اصلاح خویش قدم بردارد و توبه کند، دعا برای ظهور او معنی پیدا می‌کند، در غیر این صورت گناهکار در وقت ارتکاب گناه اگر موفق به مطرح کردن درخواست ظهور هم بشود، درخواست او لغو و بیهوده است و اثری ندارد و اساسا دعای او شنیده نمی‌شود و بالا نمی‌رود.

بی‌مبالاتی در انجام واجبات و ترک محرمات

بی‌مبالات کسی است که در انجام وظیفه شرعی کوتاهی می‌کند و بی‌مبالاتی نقطه مقابل عملگرایی و تکلیف‌مداری است؛ از این رو به صورت طبیعی نکاتی که در اولین مولفه‌های مثبت و افزایشده تاثیر گفته شد، دلیلی بر نقش کاهنده بودن بی‌مبالاتی در دعا برای ظهور است. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله در این زمینه می‌فرماید:

۱. همان، ص ۱۱۴.

«ترک واجبات و ارتکاب محرمات حجاب و نقاب دیدار ما از آن حضرت است.»^۱

فاصله‌ای که به وسیله ترک واجب و ارتکاب حرام بین بی‌مبالات و حجت خدا ایجاد می‌شود مانعی بزرگ برای دیدار شخصی است تا چه رسد به دیدار اجتماعی و پدیده ظهور که فاصله بیشتری ایجاد می‌کند و ظهور را دورتر می‌کند.

قساوت قلب

از منظر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله یکی از آسیب‌های دوران غیبت، سخت دل شدن است. بی‌تفاوتی در اثر قساوت قلب ایجاد می‌شود. بی‌تفاوتی نسبت به سرنوشت اهل ایمان در دعای ما اثر دارد و دعا برای ظهور را کم اثر می‌کند. بی‌تفاوت بودن و دعا نکردن در کلام ایشان اینگونه با قساوت قلب ارتباط داده شده است:

«چرا ما با این همه بلاها و مصائب که بر اهل ایمان وارد می‌گردد، بی‌تفاوت هستیم؟! یا ما ایمان نداریم یا آن‌ها، و یا قلب‌ها قسی شده است. در روایت است که ظهور قائم آل محمد بعد قسوة القلوب (یعنی بعد از قساوت دل‌ها) خواهد بود.»^۲

نتیجه دیگر قساوت قلب این است که دعا کردن بدون حزن و اندوه است و قلب، تاثیر لازم را ندارد. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله معتقد است علت کم اثر شدن دعای ما این است که تاثیر قلبی ما کم است. کلام ایشان در این زمینه چنین است:

«دعای با حال حزن و اندوه و تاثیر قلبی از مردم واقع نمی‌شود؛ اگر می‌شد قطعاً وضع این‌طور نبود!»

ایشان به کسی که در حال رفتن به مسجد مقدس جمکران بود فرمودند: «در سجده با قلب صاف بگوئید: «اللهم عجل لولیک الفرج»^۳ از این توصیه برداشت می‌شود، اگر قلب صاف نباشد و

۱. کتاب بشارت از حضرت حجت، ص ۴۰۳.

۲. کتاب حضرت حجت، ص ۲۶۴.

۳. همان، ص ۲۴۴.

گرفتار قساوت باشد، دعا کردن برای ظهور کم اثر است.

دوستی با دشمنان خدا و پناه بردن به آنها

یکی از مولفه‌هایی که بر دعا برای ظهور اثر منفی دارد و باعث می‌شود دعا بی‌اثر شود این است که اهل ایمان ولایت طاغوت را بپذیرند و یا با او پیوند دوستی ببندند. این پیوند با اندیشه توحیدی در تضاد است. نجات اهل ایمان در دعای برای ظهور است و پناه بردن به دشمن برخلاف این‌گونه نجات‌بخشی است. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه با تعجب از پناه بردن به دشمن می‌فرماید:

«مبادا راه را گم کنیم؛ به خدا پناه می‌بریم! تمام بلاها از اهل کفر است؛ باز هم برای

نجات به آن‌ها پناه می‌بریم، به دشمن‌های خدا پناه می‌بریم!»^۱

گرفتاری مسلمانان دنیا به خاطر این است که به پیام‌های قرآنی نسبت به دشمنی با دشمنان خدا عمل نمی‌کنند و این کار سبب می‌شود دعای آنان برای نجات یافتن و رفع گرفتاری و تحقق ظهور کم اثر شود. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه به این نکته این‌گونه اشاره می‌کنند:

«با این وضع چه باید کرد؟ هرچه به ما فرمودند: لا تتخذوا الکافرین اولیاء (یعنی

کافران را دوست و سرپرست خود نگیرید) گوش نکردیم. حالا با این اوضاع و

گرفتاری و بلاها که بر سر ما مسلمانان می‌آید، چه باید بکنیم؟»^۲

تا زمانی که خودمان را از زیر یوغ کافران خارج نکنیم دعا برای ظهور بی‌معنی است. انتظار پیویا، نفی سلطه کفر و استکبار و مقابله با ظلم و طاغوت است؛ از این رو یکی از مهم‌ترین وظایف برای تغییر وضع جهان این است که مسلمانان با یکدیگر متحد شده و با این اتحاد، دمار از روزگار مستکبران در آورند و خود را از زیر سلطه طاغوت خارج سازند.

۱. همان، ص ۲۴۳.

۲. همان، ص ۲۱۲.

نتیجه گیری

از منظر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه مهم‌ترین و بالاترین دعا، دعای برای ظهور است. در نزد ایشان دعا برای ظهور، دعا برای همه بشریت است و محبوب‌ترین دعا در نزد امام عصر عجل‌الله فرجه‌ه شمرده می‌شود. میزان تاثیرگذاری دعا بر ظهور در نظر معظم له این چنین است: می‌توان با دعا ظهور را جلو انداخت اما این تاثیرگذاری بدون در نظر گرفتن شرایط نیست و مشروط است. یک شرط مهم برای استجاب دعا از منظر ایشان این است که دعاکننده با چگونه قلبی رو به درگاه پروردگار کرده است و از او تقاضای ظهور حجتش را دارد؟

از تتبع در کلام آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه استفاده می‌شود، مولفه‌های تاثیرگذار بر دعای برای ظهور در نظر ایشان عبارتند از:

- ۱- تکلیف مداری و عمل‌گرایی ۲- توبه و استغفار ۳- اخلاص و صدق نیت ۴-
- درود و صلوات فرستادن ۵- تلاش برای بقاء ایمان و ثبات قدم در عقیده و عدم انکار حضرت تا زمان ظهور ۶- اعلام آمادگی و مهیا بودن ۷- توجه دائمی به حضرت ۸- توجه به قرآن به عنوان عدل امام ۹- مقدم کردن دعا برای ظهور بر حاجات شخصی ۱۰- پرهیز از روزمرگی و لقلقه زبان شدن دعا.

موارد ذکر شده مولفه‌هایی هستند که تاثیر مثبت بر دعا برای ظهور داشته و به منزله شرایط استجاب دعا به حساب می‌آیند. مولفه‌های دیگری وجود دارند که تاثیر منفی داشته و سبب کاهش آثار دعا برای ظهور می‌شود. این موارد در کلام آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه عبارتند از:

- ۱- گناه ۲- بی‌مبالاتی در انجام واجبات و ترک محرمات ۳- قساوت قلب ۴-
- دوستی با دشمنان خدا و پناه بردن به آنها.

از تحلیل مولفه‌های مثبت و منفی بیان شده این نتیجه گرفته می‌شود؛ در نزد ایشان موارد ذکر شده تاثیر مستقیم بر دعا برای ظهور حضرت حجت دارد و دعای صرف بدون در نظر گرفتن این شرایط، منجر به ظهور و جلو انداختن ظهور نمی‌شود و برای تاثیرگذاری دعا بر ظهور باید به این مولفه‌ها توجه شود.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن فارس، احمد، **معجم المقاییس اللغة**، مكتب الاعلام الاسلامی، قم، ۱۴۰۴ق، اول.
۲. ابن فهد، احمد بن محمد، **عدة الداعی و نجاح الساعی**، دار الكتب الاسلامیه، تهران، ۱۴۰۷ق، اول.
۳. آزدی، عبدالله بن محمد، **كتاب الماء**، مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل - دانشگاه علوم پزشکی تهران ایران
۴. رخشاد محمد حسین، **در محضر بهجت**، مجموعه بیانات حضرت استاد، ۳ جلد، موسسه فرهنگی سما، ۱۴۰۰ش، اول.
۵. صدوق، ابن بابویه، محمد بن علی، **کمال الدین و تمام النعمه**، اسلامیه، تهران، ۱۳۹۵ق، دوم.
۶. صمدی، قنبرعلی، مقاله: «**نقش مردم در تعجیل ظهور**»، مشرق موعود، سال اول، زمستان ۱۳۸۶ شماره ۴.
۷. فیض الاسلام اصفهانی، علی نقی، **ترجمه نهج البلاغه**، موسسه نشر فیض الاسلام، تهران، ۱۳۷۹ش، پنجم.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب، **الكافی**، دار الكتب الإسلامية، تهران، ۱۴۰۷ق، چهارم.
۹. مجلسی، محمد باقر، **بحار الأنوار (ط - بیروت)**، دار إحياء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ق، دوم.
۱۰. مرکز تنظیم و نشر اثار آیت الله بهجت رحمته، **بشارات از حضرت حجت**، مجموعه بیانات و اشارات آیت الله بهجت رحمته پیرامون حضرت ولی عصر، انتشارات مرکز نشر، قم، ۱۴۰۲ش، اول.
۱۱. مرکز تنظیم و نشر اثار آیت الله بهجت رحمته، **حضرت حجت**، مجموعه بیانات و اشارات آیت الله بهجت رحمته پیرامون حضرت ولی عصر، انتشارات مرکز نشر، قم، ۱۴۰۲ش، چهاردهم.
۱۲. موسوی اصفهانی، محمد تقی، **مکیال المکارم فی فوائد الدعا للقائم**، موسسه امام مهدی، قم، ۱۴۲۸ق، پنجم.

۱۳. الهی نژاد، حسین، مقاله: «بررسی و تحلیل نقش مردم در تحقق شرایط ظهور»، پژوهش‌های عقلی نوین، ش ۱۵.
۱۴. واسطی زبیدی حنفی، محب‌الدین، سید محمد مرتضی حسینی، تاج العروس من جواهر القاموس، ۲۰ جلد، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت - لبنان، اول، ۱۴۱۴ هـ ق.